

Türk Edebiyatı Klasikleri

TURFANDA MI YOKSA TURFA MI?

MİZANCI MURAT

ÖNSÖZ

Bizde roman ismi pek ucuz olarak alınıp verilmektedir. Beş on seneden beridir ele alınması caiz olmayan kaba sevişme tasvirleri “milli roman” unvanı altında itibar bularak büyük bir itinaayla okunmaktadır.

Hususiyle, bir taraftan yabancılara karşı yaradılışımızın güzelliğinin derecesini ortaya koyacak olan bu gibi eserlerin zararlarını göstermek ve ispat etmek, diğer taraftan da eline bir kalem alıp “Leyla” ve “Mecnun” isimlerinin yerine nadiren işitilen diğer isimleri koyarak kafiyeli ve seciyeli ifadelerle âşıkane konuşma yahut mektuplaşmalar yazmaya muktedir olanlara “edip” denilemeyeceğini anlatmak fikir ve maksadıyla, *Mizan* gazetesinin sütunlarında “Üdebamızın Numûne-i İmtisalleri” başlığıyla bir tenkit bahsi açmıştık.

Bahis, mesuliyeti *Mizan*’a ait olmayan sebeplerden ötürü devam edemedi. Fakat tenkitler esnasında oldukça muteber ağızlardan “Tenkit ve itirazda bulunmak kolaydır. Hüner, öyle bir eseri meydana koymaktır” gibi

mantığa uymayan sözler çıkmıştı. Mağazada satılan bir kumaşı beğenmemek için mutlaka daha âlâ bir fabrikacı olmak lazım geleceği kabilinden olan bu iddia hiç de makbul iddialardan değilse de kabul edip iştirak edenler çok oldu.

İşte bu gibi itirazcılara, bir hikâye tertip etmek için mutlaka Alexandre Dumas olmak lazım gelmeyeceğini göstermek üzere *Mizan*'ın son defa kapatılmasından faydalanarak şu romanı kaleme aldım.

Edebi tenkitlerin başında söylediğim ve izah ettiğim üzere, süslü yazı yazmak ve ediplik iddiasında değilim. Fakat güzel yazı yazma noksanını, söz konusu eserlerde mevcut olmayan fikir ve tasvir yoluyla telafi etmek ve esas kaideleri itibarıyla gerçekten “milli roman” vasfına layık bir eseri kıymetli okuyucuların iyiyi kötüden ayıran bakışları önüne koymak fikriyle kalemin hokkaya batırıldığını saklayamam.

Padişah Efendimizin içinde yaşamakla iftihar ettiğimiz terakkilerle dolu asrında her şey mükemmellik kazandığı hâlde, ahlaki faziletlere büyük tesiri herkesçe kabul edilen ve milli edebiyatın mertebesini gösteren roman kısmına kalem sahiplerinin ehemmiyet vermemesi dikkate çarpacak hâllerden bulunduğu için “karınca kaderince” sözünün mânâsına uyarak gücüm ve kabiliyetim yettiği kadar vazifeye başlıyorum.

Romanın ismine gelince, o da bilhassa seçilmiştir. Hikâyenin içinde tasvir olunan şahıslardan Mansur, Zehra, Fatma, Mehmet, Ahmet Şunudî zamanın yeni mahsulleridir. İleride çoğalacak emsallerinin ilk önceleri,

yani “turfanda”ları mıdır yoksa kimsenin beğenmeyeceği cemiyet düşkünleri, yani “turfâ”ları mıdır diyerek okurlara sual soruyoruz ki bu soruyla kalplerinde uyanacak teessürden ne dereceye kadar doğru yolda olduğumuzu anlayacağız.

Mizancı Murat

1 VARİŞ

Yirmi, yirmi beş sene önceki bir zamandayız. Ay, güzel kokular saçan baharın goncalar açan nisanı, gün ise hilafet merkezi diyarının din kardeşliği günü olan kardeşlik cumasıdır.

Karadeniz'in Boğaz'a yakın bir yerinde bulunuyoruz. Dersaadet¹ ile Varna arasında işleyen Lloyd Kumpanyasının² Volkan vapuruna binmiş, Varna'dan İstanbul'a geliyoruz.

Sabah vaktidir. Ufuktan henüz yükselmeye başlamış olan cihanı aydınlatan güneşin hayat veren renkleri, denizin yüzü ile vapurun sağ tarafını çevreleyen yeşil Rumeli sahilini hüznünlü parıltılara boğmuştur.

Demir yolu bağlantısı kurulmadan evvel Varna pos-

1 “Saadet kapısı” anlamına gelen kelime Osmanlı döneminde İstanbul için kullanılmıştır.

2 Avusturya Lloyd Buharlı Nakliyat Kumpanyası. 1836 yılında Avusturya'da kurulan şirket, daha çok Osmanlı Devleti-Avusturya limanları arasındaki deniz bağlantısını kurmuştur.

tası, bilhassa nisanda Şark ve Garp'ın şair ve ediplerinin layıkıyla vasıflandırmak ve tasvir etmek için münasip söz bulmaktan aciz kaldıkları Boğaziçi ile İstanbul'un latif ve ihtişamlı manzaralarından kendilerine yeni duygular ve lezzetler aramak üzere gelen Avrupalı seyyahlarla dolmuş bulunurdu. O gün de bunlardan yirmi kişi vapurda mevcuttur.

Volkan, Fener dubasını sol tarafında bırakarak aheste aheste Boğaz'ın ağzına doğru ilerlemektedir.

“Bosfor! Bosfor!” yani “İstanbul Boğazı!” haykırıları ağızdan ağıza geçerek yavaş yavaş güverteden aşağıdaki salona, salondan da uyananlarla dolmuş bulunan küçük kamaralara kadar yayıldı. Giyinmiş olanlar hemen yukarıya çıkmaya, yataktakiler de aceleyle giyinip hazırlanmaya çalışarak birkaç dakika sonra hepsi güverte üzerinde toplandılar.

Yirmi kişiden ibaret olan bu birinci mevki yolcularının hemen yarısı fesliyse de feslerin açık kırmızılığı, kalıpsızlığı, püsküllerin eğreti iliştilmesi fese alışkın olmadıklarını hatta fesçi dükkânına uğramak lüzumunu dahi hissetmediklerini kâfi derecede gösteriyordu. Ancak üç yolcunun fesleri düzgün olup yalnız onların yerli oldukları belli oluyordu.

Güverte üzerinde toplanmış bulunan seyyahların hepsi meşguldüler: Kimi dürbünle bakıyor kimi de etrafa göz gezdirdiyordu. Vapurların, yelkenli gemilerin, odun ve kömür kayıklarının çokluğu, etrafa hâkim Yuşa Tepesi, hep aranılan Boğaz'ın, seyahatin en son gayesinin yakında olduğunu gösteriyordu. Lakin Boğaz güzellik ve ihtişamıyla henüz arzıendam etmemişti.

Tahminen yirmi, yirmi bir yaşında fesli bir delikanlı şafak vaktinden beri güvertenin üzerinde hazır bulunarak iki eliyle davlumbazın tel halatını sımsıkı tutmuş olduğu hâlde, azim ve tefekkürü ifade eden derin siyah gözlerini ileriye dikmiş ve sanki zihnindeki düşüncelere ve kalbindeki gizli duygulara dalmış gibi kendisini ve etrafındaki-leri unutmış duruyordu.

Hâl ve kıyafetinden Fransız olduğu tahmin olunan bir yolcu, dalgın delikanlıya yaklaşarak Fransızca, “Mösyö Mansur Bey! Şüphesiz defalarca buradan geçip görmüş-sünüzdür. Boğaz’ın ağzı, dağın eteğine doğru uzayıp kör-fez gibi görünen şu köşe değil midir?” dedi.

Mansur Bey diye hitap edilen o delikanlıda hiçbir ses ve hareket görülmedi. Fransız سوالini tekrar etti. Delikanlıda yine bir cevap eseri görülmedi. Bütün vatandaşları gibi aceleci olan Fransız, hiddet ve hayretle omuzlarını kaldırdı. Bir kere alaycı bir bakışla baştan ayağa kadar delikanlıyı süzdükten sonra homurdanarak öbür tarafa geçti.

Delikanlı mıhlанmış gibi yerinde, tavrında, bakışında sabitti.

Sanki bir şeyi kaybetmekten korkuyormuş gibi hatta göz kapaklarını görünmeyecek derecede süratle indirip kaldırıyordu. Diğer vapur arkadaşları gibi çokluk etrafı da bakmayıp hep ilerideki meçhul noktaya gözlerini dikmişti. O noktaya bir an evvel kavuşmak arzusu her hâlimden belliydi. Vapurun sürati yetmiyormuş gibi başını dik tutmakla beraber acelesinden vücudunun üst tarafını öne doğru eğmiş bulunuyordu.

Arada sırada gözlerinin fevkalade parlamasına tesadüf

eden manidar tebessümler, yüreğinin bir sevinçle hazlandığını ima ettiği gibi, bazen de renginin değişmesiyle yüzünü kaplayan ciddiyet, zihninin bilinmeyen bir endişeye saplanarak üzüldüğünü gösteriyordu.

Hâsılı delikanlının her hâli ve davranışı, kalabalık içinde bile dikkatleri kendisine çekecek derecedeydi. Kursesiz dış görünüşü iltifatları üzerine çekecek şekildeydi. Çekme, parlak, düşünceli, utangaç gözleri, uzun, ince siyah kaşların altına sığınmıştı. Kenarları kibirle kıvrılmış sivri ve nazik burnu asalete, büyücek fakat güzel bir şekilde bulunan ağzı yiğitliğe delildi. Teni beyaz, saçları siyah, omuzları geniş, beli ince, uzuvları mütenasipti. Giyinmesi de sade ve zevkliydi.

Bu delikanlı kimdir?

Korku ve sevincine yol açan sebepler nedir?

Sevinci, eğer uzun bir ayrılığın ortaya çıkardığı dayanılmaz bir hasrete nihayet verecek bir kavuşma heyecanından kaynaklanıyorsa ya o korku ve telaşı nedendir?

Yoksa kavuşacağı sevgililerin içinde hayatı tehlikede olduğu haber verilen bir peder, valide, kardeş mi yahut bir gönül arkadaşı mı var?

Boğaz'ın ağzına girilince vapurda gürültü çoğaldı. Kimi, “Şu Rumeli Feneri'dir.”, “İşte Kavaklar!”, “Şu da Telli Tabya!” diyerek ilk defa gelenlerin ortalarında bilgichlik taslıyordu. Yolcuların birçoğu da sevinç ve hayret sedalarına ortalığı boğarak çapariyle uskumru balığı avlayan yüzlerce kayığı göz hapsine almışlardı. Balıkla sanki donanmış çapari, yukarı çıkarak sabah güneşinden gümüş gibi parladıkça “Bravo!” sedasıyla alkışlamaktan kendilerini alamıyorlardı.

Bizim delikanlı bunlardan sanki habersizdi. Yine o hâlde, sessiz sedasız olarak bir mıknaatıs kuvveti gibi kendisini çeken “ileri”ye bütün hissiyatını vermişti.

Kulağının bir ses işittiği yoktu. Devamlı ileriye bakan gözlerinin hedefini tayin etmek dahi güçtü. Belki gözlelerinden ziyade gönlüyle görüyordu.

Vapur, Kavak önünde, her zamanki karantina muamelesi için bir hayli müddet bekledi. Bu sırada etraftaki tabyalar, Sarıyer, Büyükdere hakkında birçok söz verilip alındı. Bunlardan hiçbiri yine Mansur Bey’in kulağına ilişmedi. Yalnız bir defa Büyükdere piyasasıyla sefarethane yazlıkları zikredildiği sıradaydı ki Mansur’un hâlinde bir değişiklik meydana gelmişti. Lakin bu değişikliğin sebebi anlaşılamadı. Belki düşünce silsilesi o sırada kesilerek kendisini uyandırmıştı. Değişikliğin ardından birçok kalbi hissiyatlarını açığa vuran garip bir bakışla Büyükdere piyasasına doğru bir müddet baktı.

Bu hâl bir defa daha etraftakiler arasında, “Hünkâr İskeleyi”¹ ve “Balta Limanı”² lakırdısı geçtiği sırada tekrarlandı. Lakin hiçbiri uzun sürmedi ve bir dakika kadar olsun, delikanlının meçhul düşünceleriyle olan alakasını keserek tavrı ve hareketini bozmadı.

Boğaziçi’nin tabiatın güzelliklerinden en az haberdar olanlarını bile hayran eden o latif yalıları, dağları, ilkbahar zümrüdüyle bezenmiş, türlü türlü göz alıcı renkleri ve

1 Yazar, burada Hünkâr İskeleyi Antlaşması’na gönderme yapmıştır. 1833 yılında, Beykoz Hünkâr İskeleyi’nde Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanan bu antlaşma, karşılıklı yardımlaşma ve saldırmazlık antlaşmasıdır.

2 Yazar, burada Balta Limanı Antlaşması’na gönderme yapmıştır. 1838 yılında, Osmanlı Devleti ile İngiltere arasında imzalanan bu antlaşmayla Osmanlı Devleti, İngiltere’ye geniş ticari imtiyazlar vermiştir.

bilhassa erguvan çiçekleriyle minelenmiş bulunan cennet gibi bayırları vapur yolcularını çıldırasıyla heyecanlandırıyordu. Mansur Bey ise sanki bunlara baka baka bıkmış gibi, kayıtsız kalıyordu. Bakışlarını ve düşüncelerini bir takım meçhul emeller üzerinde toplayarak heykel gibi davlumbaz kenarına dikilmiş, duruyordu.

Halbuki bu acayip delikanlı birinci defa olarak hilafet merkezine gelmekte, yani şu eşsiz manzaraları yeni görmekteydi!

“Görmekte” mi?

Yanlış söyledik. Mansur Bey, bir şey görmüyordu. Gözleri açıktı. Fakat beyni, kalbî duygular ve üzüntülerle dopdoluydu. Gözün gördüklerine ayna olması gereken beyninden bir zerre kalmamıştı.

Mansur Bey, ilk defa olarak İstanbul’a geliyordu.

Ah, İstanbul’a gelmek! Osmanlı saltanatının merkezi, İslam hilafetinin makamı bulunan İstanbul’a kavuşmak!

Doğuştan fedakârlık duygusuyla süslenmiş, fikri ilim kazanmakla aydınlanmış, milli fazilet ve emelleri kavrama gücüne sahip olmuş, muhterem ümmetin mazisini, şu anını, istikbalini düşünerek zihnini yormuş, yurdundan uzak, gayretli, imanlı bir Müslüman için bunun ne demek olduğunu tahmin etmek acaba o kadar kolay bir şey midir? Kuvvetle zannederiz ki pek güçtür. Çünkü o hâl, ahlak ve beşeri faziletlerin hemen yegâne numunesi bulunduğu için düşünce âleminde layıkıyla kendisini ortaya koymamış olan İslamiyet’e mahsus yüksek bir vasıftır.

Çocukken en tatlı bir rüya gibi zihninde yerleşmiş, fikirlerinin ilk büyük uyanışı sırasında en aziz hülyalara zemin olmuş, hayatta meslek ve maksadını tayin etmek

zamanı gelince en mukaddes emellerin elde edilmesine, en ulvi fikirlerin gerçekleştirilmesine merkez olmak üzere seçilmiş bir “kıblegâh-âlem”e ilk defa yaklaşmakta bulunan bir vatanseverin kalbi böyle mühim bir dakikada hiç göze meydan verir mi?

Kavaklar, Büyükdere, Beykoz, bütün Boğaziçi gözünde ne kadar latif ve gönlünde aziz olsa yine “İstanbul” değildir. Yabancı memleketlerden gelen Mansur Bey gibiler için vatanın tezek kokusu bile amber gibi gelir. Lakin şimdi onların sırası değildi. İstanbul yakında! Vücudunun kıllarına varıncaya kadar her zerresi, hayalinde çoktan beri canlanmış olan “İstanbul” ile kavuşmaya hazırlanmıştı.

Gözlerini, vücudunu ileriye çeken elektrik kuvveti, işte o “İstanbul” denen cazibe kuvvetiydi.

Bununla beraber yolculardan biri, “İşte Rumeli Hisar-ı!” deyince Mansur Bey, uykudan uyanır gibi bir tavırla “”¹ şeklinde bulunduğu iddia olunan dört yüz senelik kaleye bakmaktan kendisini alamadı. Dikkatli olarak bir hayli baktı. Yüzünde gülümseme göründü:

“Ey kahraman Gazi! İşte senin Bizans anahtarın! Tarihin bunca kahramanlarının hayat ve iktidarlarını uğrunda sarf ettikleri hâlde açtıramadıkları o demir kapıları, müminlerin merkezi, cihan padişahlarının payitahtı olmak üzere, sen bu mübarek anahtarınla hemen fethettin ve açtın!”

Zihnî hitabı, yüzünün gülümsemesi sırasında, yorgun beynini harekete geçirmişti.

Ani bir şimşek süratiyle sola doğru dönerek Yıldırım

1 Arapça “Muhammed” adının yazımı. Yazar, halk arasında Rumelihisarı’nın şeklinin küfi yazıyla Muhammed adına benzetilişine gönderme yapmaktadır.

Bayezid Han'ın eserlerinden olan Anadolu Hisarı'na baktı ve yine bir müddet daldıktan sonra güya geniş alnından, avucuyla ter siliyormuş gibi elini geçirdi ve konuşur gibi dudaklarını oynattı. Fakat yalnız, tekrarlanan "Timur! Timur!" sözünden başka bir şey işitilemedi.

Bunu takiben sağa döndü. Tekrar Rumeli Hisarı'na gözlerini dikti.

Osmanlı vatanseverleri için kıymetli bir ziyaret yeri olması lazım gelen bu kadim ve ulu esere hâkim bir tepede, yeni tarzda inşa olunmuş büyücek bir bina gözüne ilişti. Fatih Hazretleri'nin yüce adını takdis için inşa olunmuş bir milli şükran eseri olduğuna hükmetmekte tereddüt göstermedi.

Hemen bu sıradaydı ki dikkat çekici eserleri tanıtan bir fesli ile onu dinleyen bir İngiliz seyyahı Mansur Bey'in yanı başına geldiler.

Fesli — Şu kulenin üzerinde görünen yüksek bina, Amerikalı misyonerlerin kurdukları ve idare ettikleri Robert Kolej mektebidir, dedi.

İngiliz — Misyoner mektebi mi dediniz?

İngiliz şaşkınlığını gizleyemedi.

Mansur Bey önce kulağına inanamadı. Sonra milli şükran eserlerinden olduğuna hükmettiği binaya doğru İngiliz'in parmağını uzatılmış görünce gözleri garip bir surette parladı, rengi değişti.

Fesli, bilgiçlik taslamaya devam etti:

— Daha yüksekteki Bektaşî Tekkesi'dir.

Mansur Bey'de bunu işitecek hâl kalmamıştı. Çünkü yüreğinde bir ızdırap, zihninde sersemlik hissediyordu.

— İşte Göksu Kasr-ı Hümayunu!